

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING BOZOR HUDUDLARIDA
HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASINI AMALGA OSHIRISHDA
PATRUL-POST XIZMATI BILAN O‘ZARO HAMKORLIGINI
TAKOMILLASHTIRISH CHORA-TADBIRLARI.**

Urazov Zafarjon Bekjon o‘g‘li

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI IIV AKADEMIYASI KURSANTI

Kalit so‘zlar: *profilaktika inspektori, patrul-post xizmati, bozor hududi, huquqbuzarliklar profilaktikasi, o‘zaro hamkorlik, jamoat tartibi, jamoat xavfsizligi, profilaktik chora-tadbirlar, kriminogen vaziyat, patrullik faoliyati, axborot almashinuvi, individual profilaktika, videokuzatuv.*

Annotatsiya: *Annotatsiyada profilaktika inspektorining bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda patrul-post xizmati bilan o‘zaro hamkorligini takomillashtirishning tashkiliy, huquqiy va amaliy jihatlari yoritilgan. Bozor hududlari aholining katta qismi muntazam ravishda tashrif buyuradigan, savdosotiq va xizmat ko‘rsatish jarayonlari jadal amalga oshiriladigan, turli ijtimoiy guruhlar vakillari to‘planadigan jamoat joylari hisoblanadi. Shu sababli mazkur hududlarda jamoat tartibini saqlash, fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda sodir etilishi mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash ichki ishlar organlari faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Maqolada profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlarining bozor hududlaridagi faoliyati, ularning o‘zaro hamkorlik shakllari, mavjud muammolar va hamkorlikni takomillashtirishning istiqbolli yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Xususan, bozor hududlaridagi kriminogen vaziyatni muntazam o‘rganish va tahlil qilish, huquqbuzarliklar sodir etilishi ehtimoli yuqori bo‘lgan joylarni aniqlash, patrullik yo‘nalishlarini mavjud vaziyatdan kelib chiqib belgilash, profilaktik tadbirlarni birgalikda rejalashtirish va amalga oshirish hamda xizmat faoliyati davomida olingan axborotlarni o‘zaro tezkor almashish masalalariga alohida e‘tibor qaratiladi. Shuningdek, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasida huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni yetkazish, fuqarolarning murojaatlarini o‘rganish, huquqbuzarlikka moyil shaxslarni aniqlash va ular bilan individual profilaktik ishlarni tashkil etish, bozor ma‘muriyati va tadbirkorlik subyektlari bilan hamkorlik qilish mexanizmlarini takomillashtirish zarurati asoslab beriladi. Maqolada zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan, jumladan, videokuzatuv tizimlari, elektron axborot almashinuvi va boshqa texnik vositalardan samarali foydalanish orqali profilaktik faoliyatning tezkorligi va natijadorligini oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishda profilaktika inspektori*

va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirishga qaratilgan amaliy chora-tadbirlar taklif etiladi. Jumladan, qo‘shma profilaktik tadbirlarni muntazam tashkil etish, hududning kriminogen holatiga mos ravishda patrullikni kuchaytirish, axborot almashinuvi mexanizmlarini takomillashtirish, huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini birgalikda aniqlash va bartaraf etish, bozor ma‘muriyati bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda profilaktik faoliyat samaradorligini baholashning amaliy mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi. Maqolaning ilmiy-amaliy ahamiyati shundan iboratki, unda bozor hududlarida jamoat tartibi va xavfsizligini ta‘minlash, huquqbuzarliklarning oldini olish hamda ichki ishlar organlari tegishli bo‘linmalari faoliyatini o‘zaro muvofiqlashtirishga xizmat qiluvchi chora-tadbirlar tizimi taklif etiladi. Mazkur takliflardan profilaktika inspektorlari va patrul-post xizmati xodimlarining kundalik xizmat faoliyatini takomillashtirish, qo‘shma profilaktik tadbirlarni tashkil etish hamda bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini oshirishda foydalanish mumkin.

Ключевые слова: инспектор профилактики, патрульно-постовая служба, территория рынка, профилактика правонарушений, взаимодействие, общественный порядок, общественная безопасность, профилактические меры, криминогенная обстановка, патрулирование, информационный обмен, индивидуальная профилактика, видеонаблюдение.

Аннотация: В статье рассматриваются организационные, правовые и практические аспекты совершенствования взаимодействия инспектора профилактики с сотрудниками патрульно-постовой службы при осуществлении профилактики правонарушений на территориях рынков. Территории рынков являются общественными местами с высокой концентрацией граждан, предпринимателей, работников торговли и представителей различных социальных групп, что обуславливает необходимость принятия комплексных мер по обеспечению общественного порядка и безопасности. В связи с этим эффективная организация взаимодействия инспектора профилактики и сотрудников патрульно-постовой службы приобретает особое значение для своевременного выявления и предупреждения правонарушений, устранения причин и условий, способствующих их совершению, а также обеспечения безопасности граждан. В статье анализируются основные направления деятельности инспектора профилактики и патрульно-постовой службы на территориях рынков, существующие формы их взаимодействия, проблемы практической деятельности и меры по совершенствованию совместной работы. Особое внимание уделяется вопросам систематического изучения и анализа криминогенной обстановки, выявления мест с повышенным риском совершения

правонарушений, рациональной организации патрульных маршрутов, совместного планирования профилактических мероприятий и оперативного обмена информацией между соответствующими сотрудниками. Рассматриваются вопросы совершенствования механизма передачи информации о выявленных правонарушениях и иных противоправных действиях, изучения обращений граждан, выявления лиц, склонных к совершению правонарушений, организации индивидуально-профилактической работы, а также взаимодействия с администрацией рынка и субъектами предпринимательства. Отдельное внимание уделяется возможностям использования современных информационно-коммуникационных технологий, систем видеонаблюдения, электронного обмена информацией и других технических средств для повышения оперативности и эффективности профилактической деятельности. По результатам исследования предлагаются практические меры, направленные на усиление взаимодействия инспектора профилактики и патрульно-постовой службы при предупреждении правонарушений на территориях рынков. В частности, предлагается регулярно проводить совместные профилактические мероприятия, усиливать патрулирование с учетом реальной криминогенной ситуации, совершенствовать механизм оперативного обмена информацией, совместно выявлять и устранять причины и условия, способствующие совершению правонарушений, укреплять взаимодействие с администрацией рынка и совершенствовать практические механизмы оценки эффективности профилактической деятельности. Научно-практическая значимость статьи заключается в разработке комплекса мер, направленных на обеспечение общественного порядка и безопасности на территориях рынков, предупреждение правонарушений и повышение согласованности деятельности соответствующих подразделений органов внутренних дел. Предложенные рекомендации могут быть использованы при совершенствовании повседневной служебной деятельности инспекторов профилактики и сотрудников патрульно-постовой службы, организации совместных профилактических мероприятий и повышении эффективности профилактики правонарушений в местах массового пребывания граждан.

Keywords: *prevention inspector, patrol-post service, market area, offense prevention, cooperation, public order, public safety, preventive measures, criminogenic situation, patrolling, information exchange, individual prevention, video surveillance.*

Annotation: *This article examines the organizational, legal and practical aspects of improving the interaction between prevention inspectors and patrol-post service officers in preventing offenses in market areas. Markets are public places*

characterized by a high concentration of citizens, entrepreneurs, sellers, buyers and representatives of various social groups. The intensive movement of people and vehicles, continuous trading activities and the presence of numerous commercial facilities create specific conditions that require systematic and coordinated measures to maintain public order and ensure public safety. In this regard, effective cooperation between prevention inspectors and patrol-post service officers is an important factor in the timely identification and prevention of offenses, elimination of the causes and conditions contributing to unlawful behavior, and protection of citizens' rights and legitimate interests. The article analyzes the main areas of activity of prevention inspectors and patrol-post service officers in market areas, existing forms of cooperation, practical problems and measures aimed at improving their joint activities. Particular attention is paid to the systematic assessment and analysis of the criminogenic situation, identification of locations with a higher risk of offenses, appropriate organization of patrol routes, joint planning and implementation of preventive measures, and timely exchange of information between the relevant officers. The study also considers the improvement of mechanisms for transmitting information about detected offenses and other unlawful actions, examining citizens' complaints and appeals, identifying persons at risk of committing offenses, organizing individual preventive measures, and strengthening cooperation with market administrations and business entities. The article emphasizes the importance of modern information and communication technologies in improving preventive activities. In particular, the effective use of video surveillance systems, electronic information exchange, information databases and other technical tools can contribute to faster identification of potentially dangerous situations and more timely responses by law-enforcement officers. Based on the results of the study, practical measures are proposed to strengthen cooperation between prevention inspectors and patrol-post service officers in preventing offenses in market areas. These measures include regular joint preventive activities, strengthening patrols according to the actual criminogenic situation, improving mechanisms for operational information exchange, jointly identifying and eliminating the causes and conditions contributing to offenses, strengthening cooperation with market administrations and improving practical mechanisms for assessing the effectiveness of preventive activities. The scientific and practical significance of the article lies in the development of a comprehensive set of measures aimed at maintaining public order and public safety in market areas, preventing offenses and improving coordination between relevant law-enforcement units. The proposed recommendations may be used to improve the daily professional activities of prevention inspectors and patrol-post service officers, organize joint preventive measures, strengthen information exchange and increase the effectiveness of offense prevention in places with a high concentration of citizens.

KIRISH

Huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatida huquqbuzarliklarni sodir etilishidan oldin aniqlash, ularning oldini olish va jamoat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillarni bartaraf etish zamonaviy profilaktik faoliyatning asosiy yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, fuqarolarning kundalik hayoti bilan bevosita bog'liq bo'lgan jamoat joylarida xavfsizlikni ta'minlash masalasi alohida ahamiyatga ega. Bozorlar shunday hududlardan biri bo'lib, bu yerda bir vaqtning o'zida savdo-sotiq munosabatlari, xizmat ko'rsatish, transport harakati, fuqarolarning erkin harakatlanishi va turli ijtimoiy aloqalar amalga oshiriladi. Bozor hududining bunday murakkab ijtimoiy muhitga ega ekanligi unda jamoat tartibini saqlash va huquqbuzarliklarning oldini olishni faqat bitta xizmat yoki bitta xodimning faoliyati doirasida hal etish imkoniyatini cheklaydi. Shu sababli mazkur hududlarda xavfsizlikni ta'minlashga mas'ul bo'lgan ichki ishlar organlari bo'linmalarining o'zaro hamkorligini aniq va samarali tashkil etish zarurati yuzaga keladi. Bozor hududlarining boshqa jamoat joylaridan farqli jihatlaridan biri shundaki, ushbu hududlarda odamlar oqimi doimiy ravishda o'zgarib turadi. Ertalabki vaqtda bozorga mahsulot olib keluvchi shaxslar va savdogarlar soni ortsa, kunning boshqa vaqtlarida xaridorlar oqimi ko'payishi mumkin. Dam olish kunlari yoki bayram oldidan esa fuqarolar sonining yanada oshishi kuzatiladi. Bu holat huquqbuzarliklarning sodir etilish xavfi va jamoat tartibini ta'minlashga bo'lgan ehtiyojning vaqt va hudud bo'yicha o'zgarib turishini anglatadi. Demak, bozor hududida xizmatni tashkil etish doimiy va bir xil shakldagi patrullik bilan cheklanib qolmasligi, balki hududdagi real vaziyatni hisobga olgan holda moslashuvchan tarzda amalga oshirilishi kerak. Mazkur jarayonda profilaktika inspektorining hududni o'rganish, mavjud muammolarni aniqlash va profilaktik tadbirlarni tashkil etish borasidagi faoliyati patrul-post xizmati xodimlarining bevosita jamoat joylarida xizmat olib borishi bilan uyg'unlashgandagina kutilgan natijaga erishish mumkin. Profilaktika inspektori bozor hududida sodir bo'layotgan ijtimoiy jarayonlarni muntazam kuzatib borish, fuqarolar va tadbirkorlar bilan muloqot qilish, muammoli vaziyatlarni aniqlash, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslar haqida ma'lumot to'plash hamda tegishli profilaktik choralarni belgilash imkoniyatiga ega. Patrul-post xizmati xodimlari esa o'z xizmat yo'nalishlari doirasida jamoat joylarida bevosita ishtirok etib, huquqbuzarlik yoki nizoli vaziyat yuzaga kelgan paytda unga tezkor munosabat bildirish, fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash va jamoat tartibini saqlash vazifalarini bajaradi. Shunday ekan, ushbu ikki yo'nalishdagi faoliyatning o'zaro bog'liqligi tabiiy ravishda ularning hamkorligini takomillashtirish masalasini kun tartibiga olib chiqadi. O'zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasining huquqiy asoslari shakllantirilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda profilaktikaning umumiy, maxsus, individual va viktimologik shakllaridan foydalanish nazarda tutilgan. Mazkur tizimning samaradorligi esa faqat normativ-

huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarning mavjudligi bilan emas, balki ularning amaliyotda qanday tashkil etilishi bilan ham belgilanadi. Shu jihatdan qaraganda, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish masalasi huquqiy normalarni amaliy faoliyat bilan bog‘laydigan muhim tashkiliy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish jarayonida ayrim holatlarda tezkor axborotning o‘z vaqtida yetib bormasligi, bir hududda turli xizmatlarning vazifalari o‘rtasida muvofiqlashtirishning yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmasligi, aniqlangan muammolar bo‘yicha keyingi profilaktik choralar izchil davom ettirilmasligi yoki mavjud texnik imkoniyatlardan to‘liq foydalanilmasligi kabi tashkiliy masalalar yuzaga kelishi mumkin. Mazkur holatlar huquqbuzarliklar profilaktikasining uzluksizligini ta‘minlashga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi ehtimolini oshiradi. Shuning uchun hamkorlikni takomillashtirish chora-tadbirlari ishlab chiqilayotganda faqat xodimlarning sonini ko‘paytirish yoki patrullik vaqtini uzaytirish masalasiga emas, balki mavjud resurslardan qanday foydalanilayotganiga, ma‘lumotlar qanday uzatilayotganiga, muammolar qanday aniqlanayotganiga va ularning oldini olish bo‘yicha keyingi harakatlar qanday tashkil etilayotganiga e‘tibor qaratish lozim. Mazkur mavzuning dolzarbligini belgilovchi yana bir muhim jihat bozor hududlarida sodir bo‘lishi mumkin bo‘lgan huquqbuzarliklarning turli xususiyatlarga ega ekanligidir. Bir hududda mulkiy huquqlarga tajovuz qiluvchi huquqbuzarliklar ko‘proq uchrashi mumkin bo‘lsa, boshqa joyda savdo jarayonidagi nizolar, mayda bezorilik, jamoat tartibini buzish yoki boshqa turdagi huquqbuzarliklar ustunlik qilishi mumkin. Demak, barcha bozorlar uchun bir xil profilaktik yondashuvdan foydalanish o‘rniga, har bir hududning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga oluvchi chora-tadbirlar tizimini shakllantirish maqsadga muvofiq. Bunda profilaktika inspektori tomonidan hudud bo‘yicha to‘plangan ma‘lumotlar patrul-post xizmati uchun amaliy ahamiyatga ega bo‘lsa, patrul xodimlarining joylardagi kuzatuvlari va aniqlagan holatlari profilaktika inspektorining keyingi faoliyatini belgilashda muhim manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Shu sababli hamkorlik ikki tomonlama axborot va tajriba almashinuviga asoslanishi kerak. Hamkorlikning zamonaviy shakllarini joriy etishda raqamli texnologiyalarning imkoniyatlari ham muhim o‘rin egallaydi. Bugungi kunda jamoat joylarida videokuzatuv vositalarining keng qo‘llanilishi, axborotlarni elektron shaklda qayd etish va saqlash imkoniyatlarining mavjudligi huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishda yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Biroq texnik vositalarning mavjudligi ularning samarali ishlatilishi bilan birga olib borilmasa, kutilgan natijaga erishish qiyin. Shu sababli videokuzatuv orqali aniqlangan shubhali yoki xavfli holatlar bo‘yicha tegishli xodimlarni tezkor xabardor qilish, olingan ma‘lumotlardan hududiy tahlilda foydalanish va natijalarga ko‘ra profilaktik chora-tadbirlarni qayta ko‘rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Bundan tashqari, bozor hududlarida

huquqbuzarliklarning oldini olish faqat ichki ishlar organlari xodimlarining faoliyati bilan cheklanmasligi kerak. Bozor ma'muriyati, savdo shoxobchalari rahbarlari, tadbirkorlar, qo'riqlash xizmati xodimlari va fuqarolarning o'zlari ham jamoat xavfsizligini ta'minlash jarayonining muhim ishtirokchilaridir. Profilaktika inspektori ushbu subyektlar bilan doimiy muloqot o'rnatish orqali hududdagi muammolarni tezroq aniqlashi, patrul-post xizmati xodimlari esa o'z navbatida xizmat davomida olingan amaliy ma'lumotlarni tegishli tartibda yetkazishi mumkin. Bunday ko'p tomonlama hamkorlik bozor hududidagi xavfsizlikni ta'minlashning yaxlit tizimini shakllantirish imkonini beradi. Ayniqsa, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish, ularga huquqbuzarliklarning oldini olishda o'zlarining ham mas'ul ekanligini tushuntirish va shubhali holatlar yuzasidan vakolatli organlarga o'z vaqtida murojaat qilish mexanizmlarini targ'ib etish profilaktik faoliyatning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, huquqbuzarliklar profilaktikasida fuqarolar bilan muloqot qilish jarayonida qonuniylik, xolislik, inson huquqlari va qonuniy manfaatlariga hurmat bilan munosabatda bo'lish tamoyillariga qat'iy rioya etish zarur. Profilaktika faoliyatining asosiy maqsadi fuqarolarga asossiz cheklovlar yaratish emas, balki ularning xavfsizligini ta'minlash va huquqbuzarliklarning oldini olishdan iborat bo'lishi kerak. Shundan kelib chiqib, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirishda inson huquqlarini ta'minlash masalasi ham alohida e'tiborga olinishi lozim. Mavzuning ilmiy jihatdan o'rganilishi bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etishning amaldagi mexanizmlarini tahlil qilish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqish imkonini beradi. Bunda asosiy e'tibor profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi hamkorlikning tashkiliy shakllarini aniqlash, ularning vakolatlarini amaliy jihatdan uyg'unlashtirish, axborot almashinuvini tezlashtirish, qo'shma profilaktik tadbirlarning samaradorligini oshirish, hududdagi xavf omillarini oldindan aniqlash va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilishi lozim. Shuningdek, hamkorlik samaradorligini baholashda faqat aniqlangan huquqbuzarliklar yoki qo'lga olingan huquqbuzarlar sonidan kelib chiqish yetarli emas. Profilaktik faoliyatning natijasi huquqbuzarliklar sodir etilishining oldini olish, xavfli vaziyatlarni kamaytirish, aniqlangan sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish, fuqarolarning murojaatlariga samarali munosabat bildirish va bozor hududida xavfsizlik muhitini shakllantirish kabi ko'rsatkichlar orqali ham baholanishi lozim. Shu ma'noda, profilaktika inspektorining patrul-post xizmati bilan o'zaro hamkorligini takomillashtirish chora-tadbirlari huquqbuzarliklar profilaktikasining alohida bir yo'nalishi emas, balki jamoat xavfsizligini ta'minlashning umumiy tizimini mustahkamlovchi muhim mexanizm sifatida qaralishi kerak. Mazkur maqolada aynan shu masalalardan kelib chiqib, bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olish jarayonida profilaktika inspektori va

patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikning amaliy holati, uni takomillashtirish zarurati hamda samarali chora-tadbirlarni joriy etish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Profilaktika inspektorining bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda patrul-post xizmati bilan o‘zaro hamkorligini takomillashtirish masalasi huquqbuzarliklarning oldini olish tizimida alohida amaliy ahamiyatga ega. Chunki bozor hududlarida jamoat xavfsizligini ta‘minlash jarayoni bir vaqtning o‘zida bir nechta vazifalarning bajarilishini talab qiladi. Mazkur hududlarda fuqarolarning erkin harakatlanishi, savdo-sotiq faoliyatining amalga oshirilishi, transport vositalarining harakati, turli toifadagi shaxslarning doimiy ravishda almashib turishi hamda xizmat ko‘rsatish jarayonlarining uzluksizligi jamoat tartibini ta‘minlashga mas‘ul bo‘lgan xodimlarning faoliyatini muvofiqlashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu nuqtayi nazardan, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlik oddiy xizmatlararo aloqa emas, balki bozor hududida huquqbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan yagona tashkiliy mexanizm sifatida shakllantirilishi lozim. Profilaktika inspektorining bozor hududidagi faoliyati, avvalo, hududning ijtimoiy va kriminogen xususiyatlarini o‘rganishdan boshlanishi kerak. Bunda hududda ilgari sodir etilgan huquqbuzarliklarning turi, vaqti, joyi, sodir etilish usullari, huquqbuzarlikka olib kelgan sabab va shart-sharoitlar, huquqbuzarlikka moyil shaxslarning mavjudligi hamda fuqarolar tomonidan bildirilayotgan shikoyat va murojaatlar tahlil qilinishi muhim. Mazkur ma‘lumotlar asosida bozor hududining huquqbuzarliklar sodir etilishi ehtimoli yuqori bo‘lgan qismlari aniqlanishi va shu hududlarda profilaktik faoliyatning tegishli shakllari belgilanishi mumkin. Bunda patrul-post xizmati xodimlarining amaliy kuzatuvlari ham katta ahamiyatga ega. Chunki ular xizmat davomida bozor hududidagi vaziyatni bevosita kuzatadi, fuqarolar bilan muloqot qiladi va jamoat tartibiga tahdid soluvchi holatlarni boshqa xizmatlarga nisbatan tezroq aniqlashi mumkin. Shu sababli patrul-post xizmati tomonidan aniqlangan ma‘lumotlarni profilaktika inspektoriga muntazam yetkazib borish hududdagi profilaktik ishlarni yanada aniq tashkil etish imkonini beradi. Hamkorlikni takomillashtirishning birinchi muhim chora-tadbirlaridan biri profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasida tezkor axborot almashishning samarali mexanizmini yaratishdan iborat. Axborot almashinuvi faqat sodir etilgan huquqbuzarlik haqida xabar berish bilan cheklanmasligi kerak. Unda fuqarolar o‘rtasidagi nizolar, shubhali xatti-harakatlar, huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslarning faoliyati, bozorning ayrim qismlarida yuzaga kelayotgan tartibsizliklar, xavfsizlikka salbiy ta‘sir ko‘rsatayotgan tashkiliy kamchiliklar va boshqa muhim holatlar ham aks ettirilishi lozim. Bunday ma‘lumotlarning tezkor yetkazilishi profilaktika inspektoriga individual va maxsus profilaktik choralarni o‘z vaqtida belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, patrul-post xizmati xodimlari ham profilaktika inspektori tomonidan aniqlangan xavf omillari

va muammoli shaxslar haqida zarur ma'lumotlarga ega bo'lishi mumkin. Natijada ikki xizmatning faoliyati bir-birini to'ldiradi. Hamkorlikning navbatdagi muhim yo'nalishi bozor hududida qo'shma profilaktik tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirishdan iborat. Bunday tadbirlar tasodifiy yoki faqat huquqbuzarliklar ko'payganidan keyin tashkil etilmasdan, hududdagi mavjud vaziyatni oldindan tahlil qilish asosida rejalashtirilishi maqsadga muvofiq. Masalan, ma'lum bir vaqt oralig'ida fuqarolar oqimi keskin oshadigan bo'lsa, aynan shu davrda patrullik xizmati kuchaytirilishi, profilaktika inspektori tomonidan fuqarolar va tadbirkorlar bilan tushuntirish ishlari olib borilishi, bozor ma'muriyati bilan birgalikda xavfsizlik choralarining holati o'rganilishi mumkin. Qo'shma tadbirlar davomida xodimlarning vazifalari oldindan aniq belgilanishi, har bir xodim o'z vakolati doirasidagi vazifani bajarishi va tadbir yakunida aniqlangan holatlar umumlashtirilishi zarur. Bu yondashuv xizmat faoliyatida takroriylikning oldini olish va mavjud kuchlardan samarali foydalanish imkonini beradi. Bozor hududlarida patrullik yo'nalishlarini belgilash ham huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy ravishda barcha hududlarni bir xil darajada nazorat qilishga intilish mavjud kuch va vositalarning samarasiz taqsimlanishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli patrullik yo'nalishlarini hududning real kriminogen holatiga moslashtirish zarur. Buning uchun huquqbuzarliklar ko'proq sodir bo'ladigan joylar, fuqarolar gavjum bo'ladigan hududlar, kirish-chiqish qismlari, avtomobil turargohlari, savdo rastalari oralig'idagi nazorat qilish qiyin bo'lgan joylar va boshqa xavf omillari mavjud hududlar aniqlanishi lozim. Profilaktika inspektori bunday joylar haqida patrul-post xizmati xodimlariga ma'lumot berishi, patrul xodimlari esa xizmat davomida aniqlangan yangi xavf nuqtalarini profilaktika inspektoriga yetkazishi mumkin. Natijada patrullik yo'nalishlari muntazam ravishda yangilanib boradi. Profilaktika inspektorining patrul-post xizmati bilan hamkorligini takomillashtirishda huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini aniqlash alohida o'rin tutadi. Huquqbuzarlik sodir bo'lganidan keyin faqat aybdorni aniqlash bilan cheklanib qolish profilaktik faoliyatning to'liq mazmunini ochib bermaydi. Muhimi, mazkur huquqbuzarlikning sodir etilishiga qanday sharoit sabab bo'lganini aniqlashdir. Masalan, bozorning ayrim qismlarida yoritish tizimining yetarli emasligi, videokuzatuvning mavjud emasligi, nazoratsiz hududlarning mavjudligi, transport vositalarining tartibsiz joylashtirilishi yoki fuqarolar oqimining haddan tashqari zichligi turli huquqbuzarliklar sodir etilishi uchun qulay sharoit yaratishi mumkin. Bunday kamchiliklarni profilaktika inspektori, patrul-post xizmati va bozor ma'muriyati hamkorligida aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Huquqbuzarliklarning individual profilaktikasi ham mazkur hamkorlikning muhim tarkibiy qismidir. Profilaktika inspektori tomonidan huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan shaxslar aniqlanganda ular bilan

qonunchilikda belgilangan tartibda tegishli profilaktik ishlar olib boriladi. Patrul-post xizmati xodimlari esa xizmat vaqtida bunday shaxslarning xatti-harakatlarini kuzatishi va huquqbuzarlik sodir etilishiga olib kelishi mumkin bo‘lgan holatlar aniqlanganida profilaktika inspektoriga tegishli ma’lumotlarni yetkazishi mumkin. Bunda profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlik shaxsning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, qonuniylik va asoslanganlik tamoyillariga qat’iy rioya etgan holda amalga oshirilishi lozim. Bozor hududlarida huquqbuzarliklarning oldini olishda fuqarolar bilan ishlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Fuqarolar bozor hududida sodir bo‘layotgan ayrim huquqbuzarliklar yoki xavfli vaziyatlar haqida ichki ishlar organlariga xabar berishi mumkin. Shu sababli profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlari fuqarolar bilan ochiq va qonuniy muloqotni yo‘lga qo‘yishi, ularning murojaatlarini e’tiborsiz qoldirmasligi hamda kelib tushgan ma’lumotlarni tegishli tartibda ko‘rib chiqishi zarur. Fuqarolarning xabarlari hududdagi yashirin muammolarni aniqlashda muhim manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, bozor hududida savdo faoliyati bilan shug‘ullanuvchi tadbirkorlar bilan muntazam uchrashuvlar tashkil etish, ularga huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha tavsiyalar berish va mavjud muammolarni birgalikda muhokama qilish ham profilaktik samaradorlikni oshiradi. Bozor ma’muriyati bilan hamkorlikni institutsional darajada kuchaytirish ham alohida ahamiyatga ega. Bozor ma’muriyati hududdagi savdo obyektlari, savdogarlar va xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar to‘g‘risidagi amaliy ma’lumotlarga ega bo‘lganligi sababli huquqbuzarliklarning oldini olishda muhim hamkor sifatida ishtirok etishi mumkin. Profilaktika inspektori bozor ma’muriyati bilan birgalikda hududdagi xavfsizlik holatini o‘rganishi, patrul-post xizmati esa aniqlangan kamchiliklar haqida tegishli ma’lumotlarni yetkazishi mumkin. Masalan, yoritilmagan joylarni aniqlash, videokuzatuv kameralarining ishlash holatini tekshirish, favqulodda vaziyatlarda chiqish yo‘laklarining ochiqligini ta’minlash, fuqarolar harakatiga xalaqit beruvchi to‘siqlarni bartaraf etish kabi tashkiliy masalalar huquqbuzarliklarning oldini olish bilan bir qatorda umumiy xavfsizlikni ham ta’minlaydi. Zamonaviy sharoitda videokuzatuv tizimlaridan foydalanish profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi. Bozor hududidagi videokameralar orqali aniqlangan holatlarni o‘z vaqtida baholash va tegishli xizmatlarga ma’lumot yetkazish natijasida huquqbuzarlik sodir bo‘lishidan oldin unga aralashish imkoniyati paydo bo‘ladi. Shu bilan birga, videokuzatuv tizimlaridan foydalanishda qonunchilik talablari va fuqarolarning huquqlari ta’minlanishi shart. Texnik vositalar inson omilining o‘rnini to‘liq egallamasligi, balki xodimlarning profilaktik faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida qo‘llanilishi kerak. Hamkorlikni takomillashtirishning yana bir muhim chora-tadbiri xodimlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishdan iborat. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlari bozor hududlarida xizmat olib borishning o‘ziga xos

xususiyatlari, nizoli vaziyatlarni tinch yo‘l bilan hal etish, fuqarolar bilan muloqot qilish, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish, zamonaviy texnik vositalardan foydalanish va xizmatlararo axborot almashinuvi tartibi bo‘yicha amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur. Shu maqsadda qo‘shma o‘quv mashg‘ulotlari, amaliy seminarlar va xizmat faoliyatidagi muammoli vaziyatlarni tahlil qilishga qaratilgan mashg‘ulotlarni tashkil etish maqsadga muvofiq. Bunday mashg‘ulotlarda real hayotda uchrashi mumkin bo‘lgan vaziyatlar modellashirilib, xodimlarning o‘zaro harakat qilish qobiliyati rivojlantirilishi mumkin. Profilaktika inspektori va patrul-post xizmati hamkorligining natijadorligini baholash mexanizmini takomillashtirish ham muhim masalalardan biridir. Hamkorlik samaradorligini faqat aniqlangan huquqbuzarliklar soni bilan baholash to‘g‘ri natija bermasligi mumkin. Chunki profilaktik faoliyatning asosiy maqsadi huquqbuzarliklarni ko‘proq aniqlash emas, balki ularning sodir etilishiga yo‘l qo‘ymaslikdir. Shu sababli baholash jarayonida huquqbuzarliklar sodir etilishining kamayishi, xavfli hududlarning aniqlanishi va bartaraf etilishi, fuqarolar murojaatlarining hal etilishi, individual profilaktik tadbirlarning natijadorligi, bozor ma‘muriyati bilan hamkorlik darajasi va jamoat xavfsizligini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirilgan ishlar ham hisobga olinishi kerak. Bunday yondashuv xodimlarni faqat huquqbuzarlikni qayd etishga emas, balki uning oldini olishga yo‘naltiradi. Shuningdek, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi hamkorlikning samaradorligini oshirish uchun bozor hududlari bo‘yicha muammolar xaritasini shakllantirish mumkin. Unda huquqbuzarliklar ko‘p sodir bo‘ladigan joylar, xavfli vaqt oralig‘i, fuqarolar murojaatlari ko‘p kelib tushadigan nuqtalar, nazoratni kuchaytirish talab qilinadigan hududlar va boshqa muhim ma‘lumotlar aks ettirilishi mumkin. Mazkur ma‘lumotlardan foydalanish patrullik faoliyatini yanada maqsadli tashkil etishga yordam beradi. Bunda ma‘lumotlar muntazam yangilanib borishi va faqat amaliy faoliyat uchun zarur bo‘lgan qonuniy asosdagi ma‘lumotlardan foydalanilishi lozim. Bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirishda yana bir muhim yo‘nalish profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o‘rtasidagi vazifalarni muvofiqlashtirishdir. Har bir xizmatning vakolatlari va funksiyalari qonunchilik asosida aniq belgilangan bo‘lsa-da, amaliy faoliyatda bir xil vaziyat bo‘yicha bir nechta xizmatning ishtiroki talab etilishi mumkin. Shuning uchun bunday holatlarda kim birinchi bo‘lib harakat qilishi, kim axborotni qabul qilishi, kim tegishli ma‘lumotlarni umumlashtirishi va keyingi profilaktik choralarni kim tashkil etishi bo‘yicha o‘zaro harakat tartibining aniq bo‘lishi zarur. Bu xizmat faoliyatida vaqt yo‘qotilishining oldini oladi va huquqbuzarlikning rivojlanishiga imkon beruvchi holatlarni tezda bartaraf etishga yordam beradi. Umuman olganda, profilaktika inspektorining bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda patrul-post xizmati bilan o‘zaro hamkorligini takomillashtirish chora-tadbirlari bir nechta o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlardan iborat bo‘lishi kerak. Bular hududning

kriminogen holatini muntazam tahlil qilish, tezkor axborot almashinuvi tizimini kuchaytirish, qo‘shma profilaktik tadbirlarni rejalashtirish, patrullik yo‘nalishlarini real xavf darajasiga moslashtirish, individual profilaktik ishlarni muvofiqlashtirish, bozor ma‘muriyati va tadbirkorlar bilan hamkorlikni kuchaytirish, zamonaviy texnik vositalardan oqilona foydalanish, xodimlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish hamda hamkorlik natijalarini baholashning amaliy mezonlarini takomillashtirishdan iborat. Mazkur chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi natijasida bozor hududlarida profilaktik faoliyatning manzilliligi va tezkorligi oshishi, mavjud kuch va vositalardan samarali foydalanish imkoniyati kengayishi, huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish imkoniyati kuchayishi hamda fuqarolarning xavfsizligini ta‘minlashga qaratilgan hamkorlik mexanizmlari yanada takomillashishi mumkin.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, profilaktika inspektorining bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshirishda patrul-post xizmati bilan o‘zaro hamkorligi jamoat tartibini saqlash, fuqarolar xavfsizligini ta‘minlash va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Bozor hududlarining doimiy ravishda fuqarolar gavjum bo‘ladigan, savdo-sotiq va xizmat ko‘rsatish jarayonlari faol amalga oshiriladigan hamda turli ijtimoiy guruh vakillari muntazam ravishda to‘planadigan joy ekanligi ushbu hududlarda profilaktik faoliyatni alohida yondashuv asosida tashkil etishni talab qiladi. Shu sababli profilaktika inspektori va patrul-post xizmati faoliyatini alohida-alohida tashkil etishdan ko‘ra, ularning vakolatlari va xizmat vazifalaridan kelib chiqib, o‘zaro muvofiqlashtirilgan yagona profilaktik mexanizm asosida faoliyat yuritishini ta‘minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, mazkur hamkorlikning samaradorligi, avvalo, bozor hududidagi kriminogen vaziyatni muntazam tahlil qilish, huquqbuzarliklarning sodir etilishiga sabab bo‘layotgan shart-sharoitlarni aniqlash, xavf darajasi yuqori bo‘lgan hudud va vaqtlarni belgilash hamda mavjud kuch va vositalarni aynan shu yo‘nalishlarga maqsadli yo‘naltirish bilan bog‘liq. Profilaktika inspektori tomonidan to‘plangan ma‘lumotlarning patrul-post xizmati xodimlariga o‘z vaqtida yetkazilishi, patrul-post xizmati tomonidan xizmat davomida aniqlangan muhim holatlarning esa profilaktika inspektoriga muntazam ravishda taqdim etilishi o‘zaro hamkorlikning uzluksizligini ta‘minlaydi. Shu bois xizmatlar o‘rtasida axborot almashinuvi mexanizmlarini yanada takomillashtirish, zarur ma‘lumotlarni tezkor yetkazish va ularni amaliy profilaktik choralarni belgilashda qo‘llash muhim vazifa sifatida namoyon bo‘ladi. Shuningdek, bozor hududlarida qo‘shma profilaktik tadbirlarni oldindan rejalashtirish, patrullik yo‘nalishlarini hududdagi real kriminogen vaziyatdan kelib chiqib belgilash, fuqarolar gavjum bo‘ladigan va huquqbuzarlik sodir etilishi ehtimoli yuqori bo‘lgan joylarda

nazoratni kuchaytirish orqali profilaktik faoliyatning manzilliligi va samaradorligini oshirish mumkin. Bunda profilaktika inspektori tomonidan huquqbuzarliklarning sabab va shart-sharoitlarini o'rganish, patrul-post xizmati tomonidan esa jamoat joylarida bevosita kuzatuv va nazoratni amalga oshirish imkoniyatlarining o'zaro uyg'unlashtirilishi muhim natija beradi. Bozor ma'muriyati, tadbirkorlar, savdo obyektlari mas'ullari va fuqarolar bilan hamkorlikni rivojlantirish ham huquqbuzarliklar profilaktikasining samaradorligini oshiruvchi omillardan biridir. Chunki bozor hududidagi xavfsizlik faqat ichki ishlar organlari xodimlarining faoliyati bilan cheklanib qolmaydi, balki ushbu hududda faoliyat yuritayotgan barcha subyektlarning mas'uliyatli ishtirokini talab qiladi. Shu munosabat bilan bozor ma'muriyati bilan muntazam ravishda xavfsizlik holatini muhokama qilish, aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha amaliy choralarni belgilash, fuqarolarning murojaatlarini o'rganish va ularning takliflaridan profilaktik faoliyatda foydalanish maqsadga muvofiq. Bundan tashqari, videokuzatuv va boshqa zamonaviy texnik vositalardan qonuniy va samarali foydalanish, ularni profilaktika inspektori hamda patrul-post xizmati faoliyati bilan uyg'unlashtirish bozor hududlarida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash va ularning oldini olish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq texnik vositalardan foydalanish jarayonida qonuniylik, fuqarolarning huquq va erkinliklariga rioya qilish hamda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bilan bog'liq talablarning ta'minlanishi alohida e'tibor talab qiladi. Hamkorlikning samaradorligini oshirish uchun profilaktika inspektori va patrul-post xizmati xodimlarining birgalikdagi amaliy tayyorgarligini kuchaytirish, xizmat davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan nizoli va murakkab vaziyatlarni birgalikda hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish, xizmatlararo axborot almashinuvi bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni muntazam tashkil etish ham zarur. Eng muhimi, mazkur hamkorlikning natijadorligini faqat aniqlangan huquqbuzarliklar soni bilan baholamasdan, huquqbuzarliklarning oldini olish, ularning sabab va shart-sharoitlarini bartaraf etish, fuqarolarning murojaatlarini o'z vaqtida hal qilish, xavfli hududlarni aniqlash va jamoat xavfsizligini mustahkamlash kabi mezonlar asosida baholash lozim. Shunday qilib, profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni takomillashtirish bozor hududlarida huquqbuzarliklar profilaktikasini faqat huquqbuzarlik sodir etilganidan keyingi choralar bilan cheklab qo'ymasdan, balki ularni sodir etishga olib keluvchi omillarni oldindan aniqlash va bartaraf etishga yo'naltirish imkonini beradi. Buning uchun hududning kriminogen holatini muntazam tahlil qilish, xizmatlar o'rtasida tezkor va ishonchli axborot almashinuvini yo'lga qo'yish, qo'shma profilaktik tadbirlarni tizimli tashkil etish, patrullik yo'nalishlarini mavjud xavf darajasiga moslashtirish, individual profilaktik ishlarni muvofiqlashtirish, bozor ma'muriyati va fuqarolik jamiyati institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish hamda zamonaviy texnologiyalardan oqilona foydalanish zarur. Mazkur chora-

tadbirlarning kompleks tarzda amalga oshirilishi profilaktika inspektori va patrul-post xizmati o'rtasidagi amaliy hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqib, bozor hududlarida jamoat tartibi va xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish hamda fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

11. Karimov, I.A. *Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.* — Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
12. Mirzayev, B. *Huquqiy madaniyat asoslari.* — Toshkent: Akademnashr, 2020.
13. Komilov, N. *Ma'naviyat asoslari.* — Toshkent: O'zbekiston, 2002.
14. Jo'rayev, M. *Jadidlarning ma'rifiy qarashlari.* — Toshkent: Fan, 2010.
15. Saidov, A. *Huquqiy ong va madaniyat.* — Toshkent: Yuridik adabiyot, 2018.